

Wass Albert:
Átoksori kísértetek; Tavak és erdők könyve

Miként viszonyult volna ahhoz a nyájas olvasó, ha 1953-ban Buenos Aires valamely könyvesbolti kirakataiban a következő címet fedezi fel: *Devolvedme mis montanas?* Élt akkor egyáltalán a kedves olvasó? Netán eszmélkedő lény is volt már? „Micsoda? milyen hegyeket? mon ami” – kapisgálhatta volna talán ebben az esetben, félig értetlenkedve, félig értőn, ha volt gyerekszobája –, „és: mit csinálni velük? Csak nem? Ad-játok...? – vissza!?! Igen! *Adjátok vissza a hegyeimet!*” Na, szép. Hát ahhoz mit szól valaki, hogy ha csaknem húsz évvel később, 1970-ben, az Astor Park Kiadó jóvoltából valahol angol nyelvterületen *Give me back my mountains!* felirattal ötlik a szemébe egy kötet? Ezt már könyvebb (közkeletűbb dolog) átérteni, ugyanakkor mégis nehéz pontosan elképzelni, mit is érezhetett volna. Valami mégsem kizárható: az illető, aki erőteljesebben érez, fájdalmasan felismer, vagy esetleg mindjárt elmélyült módon reflektál, nagy eséllyel erdélyi magyar emigráns lett volna, amennyiben tényleg érdemben felfigyel az egészre. Miért? Miért kell (nekem is) ennyire...? Kérem szépm: mert Erdély nem ereszt. El lehet onnan jönni, sőt ott sem igen lehet maradni, de aztán bizony nem

ereszt. Mármost szellemileg. Ha egyszer ott születettél. A maga idejében társasági, tudományos és könyvkiadói tevékenységet egyaránt folytató Amerikai Magyar Szépmíves Céh meghatározó alakjává kell lenni, amennyiben ott munkál a lélek mélyén a kultúrhistoriailag hasonlíthatatlan tájegység, és különösen akkor, ha az ember már odahaza is az irodalomtörténeti legendának számító Erdélyi Szépmíves Céh alapító tagjai közé tartozott...

Természetesen konkrétan és szorosán Wass Albert életútjáról és egzisztenciális, kulturális meghatározottságairól beszélek, amikor mindezt – némileg talán kisarkítva – elmondom. A Debrecenben, majd Németországban és Franciaországban erdészetet és kertészetet tanult, a Kolozs vármegyei Válaszút községben 1908-ban született (mintha cseppet jelképesen felstilizált lenne ez a helységnev, nem?), a közeledő szovjet csapatok elől már 1944 végén nyugatra távozó grófról ugyan is, aki igen termékeny író, mellesleg hihetetlenül felelősségteljes politikai publicista és fáradhatatlan művelődésszervező volt, s jelenleg csupán a budai úriasszonyok sehol le nem jegyzett bestseller-listáját vezeti, aligha tud sokat a hazai közvélemény. Ja, kérem: szigorú beállítottságú volt. „Könyvei a jobboldali emigráció eszméit és jelszavait visszhangozzák” – olvashatni róla a Pomogáts Béla által társszerzőként

jegyzett, még a nyolcvanas években kiadott kézikönyvben. Gyanítom valamiképp, ez nincs is másként, minthogy az *Átoksori kísértetek*nek mindjárt az indító fejezetében (angolul a jóval frontálisabb *The Purple Ghosts of Damnation* címet hordozza a regény) húsz oldalon belül két olyan szinonima is olvasható az 1945–48 táján hatalomra jutó kommunistákkal kapcsolatban, hogy „az emberi világ igazi férgel”, meg hogy „emberformájú tetvek”. Természetesen ők a címben jelzett „kísértetek”, ha valakinek még mindig olyan gyanúja volna, hogy a romantikus rémregény felújításával bajlódik itt Wass Albert, netán mondjuk éppen Percy Bysshe Shelley (fivéréhez hasonlóan irodalmi vénával megáldott) hűgának nyomdokaiiba lépve. „Az Átok-sorokról [bizonyosan az alvégekről – Zs. Z.] indulnak el – tudjuk meg róluk –, s csak egyetlen céljuk van, hogy Isten világának minden talpalatnyi darabkáját pokollá változtassák át ezen a földön. Úgy dolgoznak, akár a természetganyák. Megfúrják a társadalmi rendszer alatt az erkölcsi fundamentumot, kirágnak belőle az erőt, míg annyira meggyöngül, hogy a legkisebb szél is ledöntheti. Én kísérteteknek nevezem őket. Mert mindegy, hova megy az ember. Mindig ugyanazokkal találkozik össze újra meg újra.” Már úgy érte, hogy mindenütt lennének, ugyebár, ezek a valakik vagy valamik, akárhová

vetődik a jámbor utazó – én, az idéző recenzens vagyok a hibás abban, hogy a kiragadott szövegrész értelem-összefüggés szempontjából kicsit elbizonytalanodik. De az is látható a citátumból, hogy néha retorikailag kicsit túlírt szövegről van errefelé szó. A „szöveggondozó” tévesztése lenne ez, vagy magáé az évtizedekre külföldre kényszerült íróé? Mindegy is, már maga az kárpótol (akármiért!), hogy az előbbi mélyenszántó eszmefuttatást az elsődleges elbeszélő által nyelvileg és szituációsan regulázott másodlagos elbeszélő szájából halljuk. Mert hogy: van ilyen. Mi több, Amerikában született figura, aki nagyapjához megtérve húsz évet tölt Erdélyben. 1936 és 1956 között. Önmagáért beszélő időszak. Megszállások, megáláztatások, börtön, forradalmi remények, emigráció. Fájdalom, kiábrándultság, helytállás, remény. Erről beszél tehát a másodlagos, miközben keretként az elsődlegessel való találkozása is fel-felvillan. Folyamatosan, és a már jelzett politikai-gazdasági kommentárokkal is időről időre megspékelve. Nem éppen elhanyagolható komplexitás ez poétikailag! Egyetért a nyájas olvasó? Vagy az is baj, ha Wass Albert a jelek szerint nem osztotta kimondottan Berend T. Iván nézetét ama átkosnosztalgikus negyven évvel kapcsolatban, hogy ez az időszak mégis, mindazonáltal, mindenek ellenére „jelentős modernizációs időszak”

volt? Ami különben – mégis, mindazonáltal, mindenek ellenére – igaz.

Olyasmit jegyeztem meg fenntebb Wass Albertről, hogy jobboldali nézeteket vallott. Enyhén szólva. Ezt lehet szeretni, mint ahogy el is lehet utasítani. Itt van viszont a másik könyv, amely az először 1964-ben Torontóban napvilágot látott másikkal eredetileg majd két évtizeddel öregebb (legalábbis az egyik része), és amely semmi effajta taposóaknát nem rejt. Lévén igazából mesekönyv, amelynek lapjain nem utolsósorban a szülőföld geográfiai ihletése is eleven. Erdély bizony nem ereszt. Sem szerzőként, sem a „varázslatos” tájak nézőolvasójaként. Mert Erdély olyan.

ZSÁVOLYA ZOLTÁN

(Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2001. 259 o. 1480 Ft; 2002. 132 o. 1280 Ft)

Michel Houellebecq: *Elemi részecskék*

Talán biológia legenda, talán valós megfigyelés, de állítólag egyes fogásban tartott majmok a reménytelenségből halálba önkielégítik magukat. Michel Houellebecq figyelmet keltő (1998-ban Franciaországban az év regényévé választott), utópisztikus beütésű művének egyik fősze-

replője, az írói babérokra törő irodalomtanár Bruno is a lehetőleg megszokás nélküli kielégülésekben igyekszik elfelejteni, hogy valójában egy nyomorúságos élet végigasszisztálására kárhoztatott.

Az emberiségnek le kell lépnie a Föld színéről, megváltani már nem képes magát. A kérdés csak az, mennyire elegánsan távozik. Bruno tudós féltestvére, Michel kidolgozza az utat, amelyen elindulva fajunk átadhatja helyét egy tökéletesebb létformának, amely ismeri ugyan az ember szánni való gyengeségeit és hajlamait, de meg nem értheti, mivel teljesen mentes mindazoktól.

A testvérpár a francia középsztálynak és egyben korunk szellemi felső rétegének tipizált képviselője. Anyjuk a leszerepelt, még többet szeretkező és háborúzó virágnemzedék „terméke”, majd hogyanem kulturálisan klónozott egyenfigurája, akinek élete főként a fiatalság látszatáért vívott számalom-harc, nevelő szándéka pedig kimerült abban, hogy gyermekei elől nem rejtette el egy percre sem „az élet” romlottságát, beteges vonásait. Bár Houellebecq érzékelteti, hogy a férfiemberként zsákutcába jutott testvérpár szenvedése a gyerekkori elhagyatottságra vezethető vissza, ugyanakkor egy sajátos elbeszélői megoldás választásával sikerül az okok-összefüggések mindentudó keresgélése nélkül meggyőzővé tenni a két szenvedéstörténetet, hason-